

Conversa a Utopia

/Josep M. Fonalleras i Carles Gorini/

Joan Manuel del Pozo acaba de publicar la primera traducció catalana directa d'Utopia. Apareguda per primer cop en llatí el 1516, és l'obra més destacable de l'humanista anglès Tomas More, decapitat per protestar contra la pretensió d'Enric VIII d'envair un espai de poder que fins aleshores li havia estat aliè: l'espiritual. Utopia és una illa, i More la va imaginar com un paradís de tolerància religiosa, on no faltava la feina ni els recursos per a tothom. Amb el pretext de l'edició del llibre, Engega ha convidat el filòsof Joan Manuel del Pozo, el químic Miquel Costas i la doctora en Medicina Marta Aymerich, a mantenir una conversa gens utòpica, que us presentem a continuació.

Utopia: «Puix que els administradors no posen ciutadans a fer treballs amb mala disposició, quan certament les lleis de la seva república busquen un únic objectiu per damunt de tots: que, quan la necessitat pública ho permeti, el màxim de temps possible de tots els ciutadans s'agafi del treball físic i es posi al servei del lliure cultiu de l'esperit. Perquè pensen que és en això que rau la felicitat de la vida.»

Joan Manuel del Pozo. Algú va dir que la recerca és l'acció d'intentar posar llum a l'espai de realitat encara no il·luminat. La creació de coneixement forma part del lliure cultiu de l'esperit i és una necessitat permanent: si no es crea coneixement, no hi ha coneixement per repartir. També és veritat que hi ha diversos tipus de transferència: la que podríem anomenar transferència cultural general, de la qual acabo de posar un exemple amb la traducció d'*Utopia*; una altra transferència directament relacionada amb la millora de la qualitat de vida de la gent, com la que es dona en l'àmbit mèdic —donar coneixements pràctics de la cura de la salut—, i un tercer tipus —com seria el cas de la química—, que aniria més associat a l'interès de la producció econòmica a partir de la capacitat d'oferir a la indústria fórmules per modificar o crear productes que permetin que creixi la riquesa del país. Aquesta té més dificultats per fer-se visible que les altres dues, perquè costa fer arribar a la gent que la millora en un procés industrial pot repercutir en la societat...

Miquel Costas. Estic d'acord que la recerca arriba a la frontera del coneixement per enfocar més enllà, i sempre és positiva. Ara bé, entenc que no ha de ser una visió exclusivament finalista, que no ho ha de ser en el sentit de tenir una translació directa o gairebé immediata vers la producció industrial o com un bé de consum. És necessari poder treballar sense saber si allò que fas arribarà a produir alguna cosa tangible. Determinats resultats de la recerca no van trobar una aplicació pràctica fins bastants anys després d'haver estat desenvolupats i, possiblement, la van trobar en àmbits molt diferents d'aquells en què s'havien imaginat.

J.M.P. Voldria aclarir el tema de la finalitat. Quan dic «la

finalitat és transferir a la societat perquè produeixi millor, perquè tingui més qualitat de vida, perquè tingui més cultura, que són els tres objectius...» no és una finalitat que dirigeix tot el sentit del coneixement, sinó que es raonable esperar que, de l'acció de progrés del coneixement, es deriven elements d'aplicació pràctica i de coneixement a la societat. La divulgació i l'aplicació no són les finalitats del coneixement, ni del científic, ni de l'investigador social, perquè, per definició, el coneixement és autònom. Ho va dir Aristòtil: el coneixement val per ell mateix. El coneixement es justifica pel seu propi progrés, perquè va il·luminant espais de realitat. Per tant, és desitjable esperar-ne derivacions aplicades i informació suficient a la societat.

Marta Aymerich. És essencial produir coneixement *per se*, és a dir, recerca bàsica. De fet, és la clau dels grans avenços de la recerca aplicada. Possiblement, el que distingeix l'una de l'altra és el moment en què l'investigador es pregunta sobre la finalitat. En la bàsica és al final, perquè en concloure no hauria d'obviar les possibles aplicacions d'allò que ha descobert. En l'aplicada, en canvi, és a l'inici, perquè s'orienta a objectius concrets. És el cas del camp de la medicina, en què la recerca sempre és aplicada perquè vol resoldre problemes de salut.

Utopia: «Utop, del nom del qual pren el seu l'illa —puix que anteriorment s'havia anomenat *Abraxas*—, que va conduir una munió de gent primitiva i feréstega fins a un grau de civilització i humanitat que excel·leix sobre la resta dels mortals...»

M.C. El que em plantejaria és com serien les coses si determinades persones no haguessin existit, si sense elles hauríem arribat als mateixos coneixements. Possiblement coneixeríem altres coses; des del punt de vista tecnològic la nostra societat, potser, es basaria en uns altres artefactes, però no ho podem saber...

J.M.P. El que diu en Miquel és interessant, sobretot després del coneixement dels fenòmens quàntics, en què la ciència

especialitzada en la regularitat ha arribat a la conclusió que no hi ha regularitat, vaja, que no hi ha la regularitat que ens pensàvem. D'aquesta manera es trenca completament l'esquema del determinisme que neix del positivisme decimonònic. Ara, la gràcia del positivisme és que ens ha permès superar-lo. Aquesta és la base de la ciència, produir permanentment un producte que supera l'anterior, i aquí sí que és veritat que la suposada autoritat definitiva de la ciència és un mite, perquè la ciència, el científic, coneix més bé que ningú la provisionalitat de les seves tesis.

M.C. Vaig tenir un cap —una de les persones de qui més he après—, amb qui vaig mantenir una discussió perquè tenia dubtes sobre el procediment que seguïem en una recerca. La resposta que em va donar va ser que no m'hi havia de capficar, perquè tot el nostre esforç, sempre dins de l'honestedat i el rigor científic, aviat seria desmuntat pels que vindrien al darrere. Vaig aprendre la noció de provisionalitat en la ciència, que bona part d'allò que sabem està limitat a la persona que li dona forma.

J.M.P. És una de les grans lliçons del coneixement de la ciència, la seva historicitat, la seva provisionalitat permanent, que no la desacredita en absolut, sinó que li dona valor a cada moment. Tanmateix, també es desacreditaria si mai no es considerés en un moment definitiu. Hi ha aquella dita sobre Plató i Aristòtil, que diu: «Per què Aristòtil va arribar a veure tan lluny? Perquè es va enfilar sobre l'esquena de Plató».

Utopia: «de tots aquells filòsofs els noms dels quals tenim com a cèlebres en aquesta part del món que nosaltres coneixem, abans de la nostra arribada allà no els n'havia arribat la fama, però, en canvi, en música i dialèctica, en matemàtiques i geometria, els seus antics havien descobert pràcticament el mateix que els nostres.»

J.M.P. En la música, en la matemàtica... hi ha regles, és per això que es pot arribar a conèixer, aquí i allà, a Utopia. Les regles que les regeixen les podia haver descobert Newton o les podia haver descobert un xinès cinc segles abans. L'harmonia que inspira la música o el càlcul, els determina la regularitat... D'altra banda, ens agrada molt, perquè som éssers lliures, gaudir de l'atzar i de l'obertura. Crec que ens movem permanentment per un doble estímul: la regularitat, que és atractiva...

M.A. Ens fa sentir segurs!

J.M.P. Sí, però en canvi, també necessitem l'espai de la indeterminació, de l'atzar. Una obra que es considera un pilar del pensament científic del segle XX és la de Jacques Monod, *L'atzar i la necessitat*. El títol del llibre mostra el joc permanent en què estem immersos: l'atzar i la necessitat. Curiosament, es produeix una confluència final perquè quan et mous en l'àmbit de la regularitat acabes trobant

Joan Manuel del Pozo.

Miquel Costas.

Marta Aymerich.

l'obertura i la indeterminació, i des de la indeterminació acabes per trobar les regularitats. És per aquest motiu que la separació de les «dues cultures» —la científicotècnica i la humanisticosocial— és un greu error...

M.A. Sóc de l'opinió que, més aviat, la diferenciació va camí de dissoldre's. Potser el nostre camp és particular, mixt... El sistema que fem servir a Medicina a Girona és un sistema docent en què els mateixos estudiants decideixen quins són els objectius d'aprenentatge i es basa en la metodologia del cas. Aquest aspecte, el fa un sistema molt interdisciplinari, perquè no es produeix la diferenciació entre el que és l'anatomia, la fisiologia, la comunicació o l'ètica, és a dir, en cada cas hi ha d'haver cadascun dels aspectes que interessin la pràctica professional. És per això que veig que cada vegada se sosté menys la divisió. La idea és integrar cada cop més tots els aspectes de la vida mèdica, que passen per aspectes de la ciència, però també de l'humanisme.

J.M.P. Sí, però això ho veus tu que tens una formació acadèmica elevada, una metodologia. Per dir-ho ràpid, ets una professional del món del coneixement. Però no ho veu de la mateixa manera la immensa majoria de la societat, que no té perquè ser-ho i que viu en la inèrcia que deriva d'etapes velles i de formacions mal enfocades, que ha creat l'artifici aquest que un professor de Cambridge, en una conferència l'any 1959, va definir com les dues cultures: la cultura científica, de caire positivista, i la cultura humanística. I, com si fossin irreductibles l'una a l'altra, finalment, s'ha traslladat així al món educatiu secundari i universitari.

M.C. Quan parles amb els alumnes apareix aquesta divisió i és una conseqüència del tipus d'ensenyament que estem donant. La meua percepció és que ens hem equivocat. No cal especialitzar la gent tan aviat, el que cal és formar-los millor com a persones, perquè al cap i a la fi, de persones que siguin químics se'n necessiten pocs. La resta, el que cal, és que quan, posem per cas, se'ls expliquin les causes de l'efecte hivernacle o per què determinades molècules fan malbé l'ozó, tinguin les eines per entendre de què se'ls parla. I ho ha de poder entendre de la mateixa manera tant la persona que ha estudiat química com una altra que ha estudiat literatura. Penso que hauríem de fer un pas enrere i repensar com volem educar. Potser expliquem aspectes molt especialitzats amb l'esperança de formar millors físics o químics, i no és així...

J.M.P. S'ha fet una cessió a la inèrcia a dos vicis que, aquells que tenim alguna responsabilitat docent i investigadora, hauríem de combatre sistemàticament: el vici de l'àmbit humanístic i social, que és el que podríem dir l'elitisme culturalista, i el vici de l'àmbit científic i positivista, que és el dogmatisme científic. Fixeu-vos que us poso dos conceptes antipàtics expressament, perquè parlo de vicis i d'inèrcies negatives. La inèrcia elitista dels uns i la dogmàtica dels altres. En ambdós casos és un greu error, perquè si acceptem que formem part d'aquesta realitat, que és una, el coneixement només pot ser un. Podem acceptar, i hem de fer-ho, per raons funcionals l'especialització. És obvi que amb els meus coneixements humanístics no puc posar-me a fer experiments en un laboratori...

M.A. Però podem treballar junts!

El Dr. Joan Manuel del Pozo és professor de filosofia a la UdG. Entre altres càrrecs, ha estat diputat al Congrés i al Parlament de Catalunya i conseller d'Educació i Universitats. Actualment és conseller de govern de la Corporació Catalana de Mitjans Audiovisuals. La seva recerca es concentra, des de la tesi, en Ciceró, entorn del qual ha fet diverses publicacions.

El Dr. Miquel Costas és professor de química. Forma part de la primera fornada de llicenciats de la UdG i, també, de la primera promoció que es va doctorar. Va treballar quatre anys com a associat postdoctoral a la Universitat de Minnessota i l'any 2009 la Generalitat de Catalunya li va concedir el premi ICREA-Acadèmia.

La Dra. Marta Aymerich és directora d'UdG Medicina, una col·laboració publicoprivada per a la docència, recerca i innovació. Prové del camp de la salut pública (màster per la Universitat de Harvard) i ha estat investigadora de l'Agència d'Avaluació de Tecnologia i Recerca Mèdiques. Més tard va ocupar la Direcció General del CIRIT de la Generalitat de Catalunya.